ISSN 1301 7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXII

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2014

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXII

© 2014 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: sdurugonul@gmail.com
kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed by
Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXII

Editör
Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2014

İçindekiler/Contents

İsmail Özer
Eski Anadolu ve Japon İskeletlerinde Diskriminant Fonksiyon Analiziyle Cinsiyet Tayini
(Sex Determination by Applying Discriminant Function Analysis on Ancient Anatolian and Japanese Skeletons) 1

Nilgün Coşkun
Mardin Müzesi'nden Bir Grup Yeni Assur Çanak Çömleği
(*A Group of Neo-Assyrian Pottery in the Mardin Museum)* 15

İlkan Hasdağlı
The Post-Bronze Age Pottery from Ulucak Höyük
(*Ulucak Höyük'ten Tunç Çağı Sonrasına Ait Seramikler)* 33

Hülya Bulut
Early Iron Age Pottery from Halicarnassus Peninsula: Two New Amphora Fragments from Pedasa
(*Halikarnassos Yarımadası Erken Demir Çağ Seramiği: Pedasa'dan İki Yeni Amphoraya Ait Parçalar)* 63

Carolyn C. Aslan – Gülşah Günata
Troya: Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik Dönemler
(*Troy: Protogeometric, Geometric and Archaic Periods)* 81

Vedat Keleş
Parion Nekropolü'nde Ele Geçen Dört Altın Obje Üzerine Yeni Bir Değerlendirme
(*A New Evaluation on Four Golden Objects Recovered from the Necropolis of Parion)* 117

Erdoğan Aslan
Bithynia Bölgesi Kalpe Limanı
(*Port of Kalpe in the Bithynian Region)* 129

Zeliha Gider Büyüközer
Dorik Frizden Bir Detay: Triglif Kulakları
(*A Detail of the Doric Friese: Triglyph Ears)* 155

Bilal Söğüt – Murat Taşkıran
Stratonikeia'dan Augustus Dönemi Mısır Etkili Korinth Başlıkları (Corinthian Capitals of Augustian Period from Stratoniceia with Egyptian Influence) 189

Erkan Alkaç
M.Ö. 1. Yüzyılın Ortalarında Yunan Amphoralarının Mühürlenme İşleminin Sona Ermesinin Nedenleri (The Reasons for the Termination of the Production of Greek Stamped Amphorae in the mid 1st century BC) 213

H. Asena Kızılarslanoğlu
Elaiussa Sebaste'den Baetica Üretimi Amphoralar (Baetıca Amphorae from Elaiussa Sebaste) 231

Tuna Şare-Ağtürk
Arakhne's Loom: Luxurious Textile Production in Ancient Western Anatolia (Arakhne'nin Dokuma Tezgahı: Antik Batı Anadolu'da Yüksek Kalite Tekstil Üretimi) 251

Florian Haymann
Ein entvölkertes Kilikien unter Tigranes II. ? Für eine neue Sicht auf Ostkilikien in der Zeit von 78 bis 64 v. Chr. (II. Tigranes Zamanında Kilikia'nın Issızlaştırılması? İ.Ö. 78-64 Yılları Arasında Doğu Kilikia İçin Yeni Bir Bakış Açısı) 281

M. Ertan Yıldız
Kelainai/Apameia Kibotos'tan Dört Yeni Yazıt (Vier neue Inschriften aus Kelainai/Apameia Kibotos) 291

Ahmet Türkan
Grek Büyü Papirüslerine Göre Roma İmparatorluğu Ortadoğusu'ndaki Yeni Din Anlayışı ve Kozmik Sistem Üzerine Bazı Gözlemler (Some Observations on the New Religious Concept and Cosmic System in the Roman Middle East According to Greek Magical Papyri) 307

Ayşe Çaylak Türker
Çanakkale'den Ion-Impost Sütun Başlıkları (Ionic-Impost Column Capitals from Çanakkale) 337

Ayşe Aydın
Adana ve Mersin Müzeleri'ndeki Figürlü Başlıklar (Figured Capitals in the Adana and Mersin Museums) 369

Norman Wetzig
Alahan Manastır. Alte Befunde – Neue Deutungen (Alahan Manastırı. Eski Buluntular – Yeni Yorumlar) 393

OLBA XXII, 2014

KELAINAI/APAMEIA KIBOTOS'TAN DÖRT YENİ YAZIT

M. Ertan YILDIZ*

ZUSAMMENFASSUNG

Vier neue Inschriften aus Kelainai/Apameia Kibotos

In dem Beitrag werden vier neue kaiserzeitliche Grabinschriften bekannt gemacht, die man während der Feldforschungen unter der Leitung von Thomas Drew-Bear in der phrygischen Stadt Kelainai/Apameia Kibotos (heute Dinar in der Provinz Afyonkarahisar) entdeckt hat. In Apameia existierten 6 grosse Nekropolen. Zwei von unseren Inschriften wurden in der Nähe dieser Nekropolen gefunden. Der Fundort weiterer zwei Inschriften sind unbekannt. Insgesamt 151 Inschriften sind bis heute aus Apameia bekannt geworden, die ziemlich zerstreut veröffentlicht sind (Anm. 2). Wegen der Aurelie namen und Schriftform gehören die Inschiften alle in die römische Kaiserzeit, wohl in das 3. Jh. n. Chr. nach der Constitutio Antoniniani. Unter andrem enthalten auch die neu endeckten Inschriften wichtige Informationen über die soziale und religiöse Struktur der Stadt. Die Strafformel in der Grabinschrift der Aur. Ammia weist auf eine monotheistische Tendenz hin. Daß Eutychis, die Frau des in der Fremde verstorbenen Onesimos eine Ärztin war, ist ein gutes Beispiel für die Rolle der Frau in dem Sozialleben von Apameia.

Schlüsselwörter: Phrygia, Kelainai, Apameia, Kibotos, Grabinschriften.

ÖZET

Bu makalede Kelainai/Apameia Kibotos'tan dört yeni mezar yazıtı tanıtılmaktadır. Bu yazıtlar Thomas Drew-Bear'ın Phrygia'da farklı zamanlarda yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur. Yazıtlar içeriklerinden ve harf karakterlerinden İ.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Apameia'da 6 nekropol vardır ve burada tanıtılan iki yazıt bu nekropol alanlarından ikisinin yakınında bulunmuştur. Kitabeler kentin sosyal ve dinsel yapısı hakkında önemli ipuçları

* Dr. M. Ertan Yıldız, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya. E-posta: ertanyy@hotmail.com

Bu çalışmada tanıtılan yazıtlar, Prof. Dr. Th. Drew-Bear'ın Phrygia'da yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında kaydedilmiştir. Prof. Dr. Th. Drew-Bear tarafından yayınlanması amacıyla tarafıma verilen bu yazıtlar için kendisine çok teşekkür ediyorum.

sunmaktadır. Ammia'nın mezar steli Kelainai/Apameia'nın bu dönemde değişen tanrı inancını belgelemektedir. Onesimos'un mezar steli ise kentin sosyal yapısı hakkında fikir vermektedir. Antik Çağ'da kadın hekimlere pek ender rastlandığı göz önünde tutulursa Onesimos'un eşi Eutyxis'in bir hekim oluşu, kent yaşamında kadının üstlenmiş olduğu role iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Phrygia, Kelainai, Apameia, Kibotos, Mezar Yazıtları

Geç Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi'nde Asia Eyaleti'nin conventus kentlerinden biri olan, Phrygia'nın metropolisi Apameia/Kibotos'tan bugüne kadar yaklaşık 151 yazıt yayınlanmıştır[1]. Söz konusu yazıtların yaklaşık üçte ikisini mezar yazıtları oluşturmaktadır[2]. Bu makalede ise antik kentin vatandaşlarına ait dört yeni mezar yazıtı tanıtılmaktadır. Kelainai/Apameia Kibotos'un tespit edilebilmiş 6 nekropol alanı vardır[3]. Bu nekropoller kentin batıya bakan ovalık alanı hariç kenti her yönden kuşatmıştır. En büyük iki nekropolü kuzey ve bundan daha geniş bir alanı kaplayan güney nekropolüdür. Burada tanıtılan 1 ve 2 numaralı mezar yazıtlarının buluntu yeri bilinmemektedir. Buna karşılık Onesimos'un mezar steli güney nekropolün hemen batı eteğinde, Dinar Devlet Hastanesi'nin Acil servis binasının temel kazısında bulunmuştur. Eutykhes ve Glykera'nın mezar steli ise Üçlerce Tepesi'nin kuzeybatı eteğindeki küçük nekropol alanın yakınında bulunmuştur.

1. Aurelia Tiberia Neoniane ve Eutykhes'in mezar yazıtı
(fig. 1a ve 1b)

Yerel taştan yontulmuş olan altar formlu mezar taşının buluntu yeri belli olmayıp, bugün Marsyas'ın kaynaklarındaki Suçıkan mevkiinde durmaktadır. Sağlam olarak ele geçen altarın ön ve arka yüzleri yazılıdır. Harflerden

---

1 "Kelainai/Apameia Kibotos'un Tarihi" başlıklı doktora tezimde kentin tüm yazıtları biraraya getirilmiştir ve tez çalışması yayın için hazırlanmaktadır.

2 MAMA 4, no: 361, 362, 363, 364, 365; MAMA 6, no: 186, 187, 188, 189, 190, 191a-b, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 237; Hamilton 1842, no: 201; Ramsay 1883, no: 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38; Chamonard – Legrand 1893, no: 19, 20, 21, 22, 23, 26; Bérard 1893, no: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19; MDAI(A) 21, 372 ve 470; Ramsay 1897, no: 316, 323, 328, 331, 333, 338, 339, 340, 386, 387, 388, 390, 396, 399; Ramsay 1889, 34/7, no: g, h, i, j, k, l, m; Contoléon 1900, 502; Drew-Bear – Eck 1976, no: 13; Christol – Drew-Bear 1987, no: 7, 8, 9, 10; Christol – Drew-Bear 1995, 85/6; Thonemann 2011, 166/9.

3 Ivantchik – Belinskii – Dovgalev 2011, 140.

bazılarının içinde harç kalıntısı mevcuttur. Bu durum taşın nekropol alanından taşınıp devşirme malzeme olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Her iki yüzdeki yazıtta mezarın bir *heroon* olduğu ve Aurelia Tiberia Neoniane ile Eutykhes'e ait olduğu vurgulanmaktadır. Apameia'nın mezar yazıtlarında *heroon* kelimesi sıkça geçmekle birlikte bunlardan kastedilen gerçek kahramanlara ait anıtsal mezar yapıları olmayıp, sıradan insanlara ait mütevazi mezar yapılarıdır[4]. Altarın ön yüzü 10 satırdan arka yüzü ise 3 satırdan oluşmaktadır. Ön yüzde Neoniane'nin nominativ formda *heroon*u kendisinin yaptırdığı yazılıyken arka yüzde genetiv formda *heroon*un Neoniane ve Eutykhes'e ait olduğu yazılıdır. Ön yüzdeki yazıt profil çizgisinin hemen altında başlarken, arka yüzdeki yazıt profilin orta kısmından gövdeye doğru yayılan iki doğal çatlak dolayısıyla profil çizgisinin yak. 10 cm altından başlatılmıştır. Altarın arka ve ön yüzlerinde mezar sahibinin isminin verilmiş olması, mezar yapısının ön ve arka cephelerinin yola ve yolcuya baktıklarına işaret etmektedir. Ön yüzdeki ceza formülü Apameia'nın mezar yazıtları için klasiktir.

Yük.: 115 cm; Gen.: 42 cm; Der.: 43,5 cm; Harf Yük.: (ön yüz) 2,5-3 cm; (arka yüz) 2,1-3 cm.

Tarih: Yazıtta geçen Aur(elia) ismi eseri Constitutio Antoniniana, yani İ.S. 212 sonrasına tarihlememizi gerektirmektedir.

ön yüz (Fig. 1a)

Αὐρ(ηλία) Τιβερία Νεωνιανὴ
ἐποίησα τὸ ἡρῷον ζῶ-
σα ἑαυτῇ κὲ Εὐτύχει
Συνφόρου, εἰς ὃ ἕτερος
οὐδὶς τεθῇ μετὰ τὴν
ἀποβίωσιν μου· εἰ δὲ
μή, εἴ τις ἐπιτηδεύσι
ἕτερον βαλε(ῖν), θησὶ ἰς τὸ
ἱερώτατον ταμῖον ✳ ,αφ΄.

arka yüz (Fig. 1b)

ἡρῷον
Αὐρ(ηλίας) Τιβερίας Νεω-
νιανῆς κὲ Εὐτύ-
χους Συνφόρου.

[4] Bresson 2011, 297.

(ön yüz)

"Ben Aurelia Tiberia Neoniane bu heroonu henüz hayattayken kendim ve Synphoros oğlu Eutykhes için yaptırdım. Bu mezara ben öldükten sonra başka birisi defnedilmemeli; aksi takdirde, eğer birisi başka bir cesedi ko*ymaya yeltenirse, en kutsal kasaya bin beş yüz denarion verecek."*

Str. 1: Νεωνιανή Pednelissos'tan (Pisidia) bir yazıtta belgelenmiştir, bk. SEG 2, no: 713. Bu ismin masculinum formu Νεωνιανός daha önce belgelenmiştir. Bk. Lykaonia kenti Lystra (MAMA 8, no: 3), Pisidia kenti Termessos (TAM 3, no: 101), Pamphylia kenti Perge (Şahin 2004, no: 294).

Str. 4: Φ ile P arasındaki O(mikron) taşçı ustası tarafından unutulmuş, sonradan iki harfin üst tarafına satır arasına küçük boyutta eklenmiştir.

Str. 7-8: εἴ τις ἐπιτηδεύσι ya da εἰ δέ τις ἐπιτηδεύσι ifadesi Apameia'nın pek çok mezar yazıtında geçer ve bu ifade kentin mezar yazıtları için neredeyse kalıptır[5]. Bu kalıp ifadenin benzer formu olan ve ἕτερος zamirinin eklenmesiyle oluşturulan εἰ δέ τις ἕτερος ἐπιτηδεύσι ifadesi de kentin yazıtlarında sıkça kullanılmıştır[6]. ἰ δ᾽ ἕτερος ἐπιτηδεύσι ifadesi kentin yazıtlarında şimdiye kadar sadece bir kez belgelenmiştir (MAMA 6, no: 213). Bu kalıp kullanımda eksik olan νεκρὸν ἐνθάδε θάψαι ifadesidir. Apameia yurttaşlarının anlaşıldığı varsayıldığı için yazılmasına gerek görmediği bu ifade[7] şimdilik tek bir yazıtta belgelenmiştir εἰ δὲ ἐπιτηδεύσει ἕτερος νεκρὸν ἐνθάδε θάψαι (MAMA 6, no: 222). Bu kalıba bu yazıtla birlikte ἕτερον βαλεῖν de eklenmiştir.

(arka yüz)

"Heroon Aurelia Tiberia Neoniane'nin ve Synphoros oğlu Eutykhes'indir."

2. Aurelia Ammia'nın Mezar Yazıtı (fig. 2a ve 2b)

Aurelia Ammia'nın mezar yazıtını taşıyan kireçtaşından altarın buluntu yeri bilinmemektedir. Yazıt taşa yüzeysel ve de oldukça özensiz kazınmıştır. Taşın arkası kaba işçilikle bırakılmıştır. Stel şu anda Mustafa Acar'a ait Apameia Restaurant'ın önünde durmaktadır.

---

5 Strubbe Phrygia Apameia'sının bu ceza formülasyonuna değinmemiştir (Strubbe 1997, 192-200); Bresson 2011, 298; Bu ifadelerin geçtiği yazıtlar için bk. Ramsay 1883, no: 34; MDAI(A) 21, 372; Chamonard – Legrand 1893, no: 21; CIG 3, no: 3962c; MAMA 6, no: 189, 198, 199, 208, 217, 223, 226; Thonemann 2011, 168/9.

6 Ramsay 1883, no: 30; Ramsay 1897, no: 323, 331, 385; MAMA 6, no: 187, 193, 200, 203, 206, 211, 215, 235; Ramsay 1889, 37.

7 Bresson formülasyonda τεθῆναι fiilinin yazılmamasını böyle iğrenç bir yeltenmenin herkes tarafından bilinmesiyle açıklamıştır. (Bresson 2011, 298).

Yük.: 131,5 cm; Gen.: 53,4 cm; Der.: 44,5 cm; Harf Yük.: 2,5-3 cm.

Tarih: Yazıtta geçen Aur(elia) ismi eseri Constitutio Antoniniana, yani İ.S. 212 sonrasına tarihlememizi gerektirmektedir.

	Αὐρ(ηλία) Ἀμμία Σατορ-	*Ben Saturninus'un kızı*
2	νίνου ἐποιήσα τὸ	*Aurelia Ammia,*
	ἡ[ρ]ῶον ἐμαυτῇ [κ]-	*bu heroonu kız kardeşim Tatia,*
4	ὲ τῇ ἀδελφῇ μου Τ-	*büyükannem Polle ve*
	ατιᾳ καὶ τῇ μαμῇ μ-	*kendim için yaptırdım.*
6	ου Πώλλῃ· εἰ δέ τις ἐ-	Şaye*t birisi,*
	πιτ[η]δεύσι, ἔστο α-	*(başka bir cesedi buraya koymaya)*
8	ὐτῷ πρὸς τὸν θε-	*teşebbüs edecek olursa Tanrı'ya karşı*
	όν.	*sorumlu olsun.*

Str. 1: Ἀμμία özellikle Phrygia'da sevilen bir isimdir[8]. Bu isim kentin yazıtlarında da pek çok kez belgelenmiştir. Ramsay 1883, no: 30[9]; Contoléon 1900, 502; MAMA 4, no: 362; MAMA 6, no: 194, 200, 222, 232; CIG 3, 3962 b; Bérard 1893, no: 19.

Str. 1-2: Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde belgelenen Σατορνῖνος (LPGN V A s. v.) şahıs ismi kentin yazıtlarında *gerusia*nın kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır [Τιβ]έριον Αἴλιον Σα[το]υρνεῖν[ο]ν Μαρει[νια]νόν IGR 4, no: 782. Apameia'dan başka bir yazıtta Aurelia Nysa'nın, annesi ve erkek kardeşi için yaptırdığı *heroon*un mezar taşındaki yazıtta da bu ismin feminin-um şekline rastlanmaktadır τῇ μητρί μου Σατουρνείνῃ κὲ τῷ ἀδελφῷ μου Αὐξάνοντι MAMA 6, no: 211.

Str. 4-5: Τατια, Ammia gibi Phrygia'nın yaygın kullanılan isimlerinden biridir[10]. Kentin yazıtlarında da daha önce belgelenmiştir MAMA 6, no: 194, 209, 215, 231; MDAI(A) 21, 373.

Str. 6: Πώλλη, Pergamon'da (Fränkel 1895, no: 604), Lydia'da (TAM 5, no: 30, 608, 1101), Phrygia'da (MAMA 1, no: 201) ve Lykaonia (MAMA 8, no: 311) belgelenmiştir.

---

8 Zgusta 1964, 59, s.v. Ἀμμία; Drew-Bear v.d. 1999, 392, s.v. Ἀμμία.

9 Bu yazıt 1883 yılında BCH'de Ramsay tarafından Phrygia'daki Apameia kenti için belgelenmişken IGR 3, no: 29 da hatalı bir şekilde Bithynia'daki Apameia yazıtları içinde değerlendirilmiştir.

10 Zgusta 1964, 499, s.v. Τατια; Drew-Bear v.d. 1999, 395, s.v. Τατια.

Str. 7-8: ἔστο (= ἔστω) αὐτῷ πρὸς τὸν θεόν ya da ἔστε αὐτῷ πρὸς τὸν θεόν[11] veya ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν θεόν[12] Güney Phrygia bölgesinin özellikle Apameia ve Apameia'nın 48 km kuzeybatısında bulunan Eumeneia'nın Hıristiyan mezar yazıtlarının kalıp cümlesidir[13]. Bu ifade İ.S. 3. yy'ın ilk yarısından itibaren Apameia'da görülmeye başlar. Helladios'un mezar stelinde verilen 247/8 tarihi Apameia'daki Hıristiyanların kendilerini mezar yazıtlarında açıkça ifade etmeye başladığı şimdilik en erken tarihli belgedir[14]. Kentin bu döneminde oldukça hızlı bir şekilde artan Hıristiyan mezar stellerine rastlanmaktadır[15]. Apameia'nın klasik parasal ceza metni εἰ δέ τις ἐπιτηδεύσει, θήσει εἰς τὸ ταμεῖον (δην.) ifadesi bu dönemde artık yavaş yavaş tanrıya havale edilen εἰ δέ τις ἐπιτηδεύσει, ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν θεόν formuna dönüşmeye başlamıştır[16].

---

11 (Apameia) Ramsay, 1897, no: 386, 396; MAMA 6, no: 226; (Eumeneia) Paris 1884, no: 4, 18, 19, 20; MAMA 4, no: 355, 357.

12 (Apameia) CIG 3, no: 3962b, 3963; Ramsay 1897, no: 385, 388, 389, 390, 391; Chamonard – Legrand 1893, no: 19; (Eumeneia) MAMA 4, no: 358, 359, 360; Paris 1884, no: 16, 17; Ramsay 1897, 519.

13 Ramsay 1897, 515; Bresson 2011, 304.

14 MAMA 6, no: 222.

15 MAMA 4, no: 365; MAMA 6, no: 186, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237; Chamonard – Legrand 1893, no: 19; Ramsay 1897, no: 386, 388, 390, 396; CIG 3, no: 3964.

16 İ.S. 2. yy.'ın sonlarına doğru Apameia'nın din temelli sosyal yapısında artık gün yüzüne çıkan bazı değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Yeni yayılmaya başlayan Hıristiyan inancının Apameia'daki taraftarları hakkında bize ilk bilgileri yazıtlar değil edebi metinler verir. Eusebios'un bildirdiğine göre yeni dinin geleneklerinin aksine hareket eden Montanus, Phrygia Mysia'sındaki Ardaba adlı bir köyde peygamberlik etmeye başlamıştır (Eus. *HE*., 5.16.7). Kudüs'ü reddederek gerçek Kudüs'ün Pepuza olduğunu iddia eden Montanistlerin, sadece muteber kişilerin ve piskoposların katıldığı bir şeytan kovma ayinine Apameia'dan Iulianus isminde bir Montanistin de katıldığı bilinmektedir (Eus. *HE*., 5.16.17). İ.S. 190 yıllarında Montanist ve Montanist olmayan Hıristiyan bir grubun komşu kent Eumeneia'dan (Işıklı) Gaius ve Aleksandros'un tanıklığında Apameia'da öldürüldükleri yine Eusebios'tan bilinmektedir (Eus. *HE*., 5.16.22. Ayrıca bk. Nollé 2006, 94; bölgenin Hıristiyanlaşması hakkında bk. Mitchell 1993, 39-40). Apameia'ya III. Antiokhos (İ.Ö. 222-187) zamanında Yahudilerin yerleştirildiği ve İ.Ö. 62 yılına gelindiğinde yoğun bir nüfusa ulaştığı bilinmektedir (Trebilco 1991, 86; Bresson 2011, 303). Yahudilerin Apameia'daki varlığının uzun süreli olduğunu gösteren bir başka ve şimdilik tek epigrafik belge, İ.S. 212'den sonraya tarihlenen Yahudi çifti Aurelius Rufus ve onun karısı Aurelia Tatiane'ye ait mezar yazıtıdır (Ramsay 1897, 538, no: 399bis). Apameia Kibotos 193 yılından 253 yılına kadar olan 60 yıllık dönemde Hıristiyan ve özellikle Yahudi inancının kabullendiği Nuh Tufanı konulu bir dizi özel sikke basmıştır (Nollé 2006, 91; SNGvA 3506; SNGvA 3513; SNGvA 8347). Sikkelerin ön yüzlerinde dönemin imparatorunun büstü, arka yüzlerinde ise *Eski* ve *Yeni Ahit*'te bahsedilen Nuh Tufanı betimlenmiştir. Tüm bu belgeler göstermektedir ki İ.S. 2. yy.'ın sonlarından itibaren Apameia'nın yurttaşları arasında monoteist tanrı anlayışı hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış 3. yy.'ın ortalarına gelindiğinde artık kendilerini görünür kılmaya başlamışlardır.

3. Onesimos'un Mezar Yazıtı (fig. 3)

Üçgen alınlıklı, tepe ve yan akroterli, alınlığın içinde iç içe geçmiş iki yuvarlağı olan yerel taştan stel. Kitabe, çerçeve içine 8 satır olarak kazınmıştır. Satır 2, 4, 6 ve 7'nin sondaki harfleri ile son satırın harfleri çerçeve üzerine taşmıştır. Yazıtlı stel, Dinar Devlet Hastanesi'ne ait Acil servis binasının temel kazısı sırasında bulunmuştur. Stel şu anda Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde, koruma altındadır.

Yük.: 36,5 cm; Gen.: 25,5 cm; Der.: 18cm; Harf Yük.: 1,8-2 cm.

Tarih: İ.S. 2. – 3. yy.

Yayın: Drew-Bear 2010, 451/2 (Yazıt bu yayında Yunancası verilmeden fotoğraf eşliğinde tanıtılmıştır).

	Ὀνήσιμε Εὐτυχί-	*"Ey kadın hekim Eutykhis'in*
2	δος ἰατρείνης ἥρως	*merhum kocası,*
	χρηστὲ χαῖρε.	*hayırlı insan Onesimos, elveda!*
4	καὶ νέκυς ἐν φθιμένοις	*Ölüler arasında bir ceset isem de,*
	ἀλόχου ποδύδακρυν*(sic)*	*yabancı bir toprak yığını*
6	ἀνείην αἰσθάνομαι,	*nasip olduğu için bana,*
	ξείνη θ᾽ὡς ἔλαχέν με	*anlıyorum eşimin*
8	κόνις.	*gözyaşı dolu acısını."*

Str. 1-2: Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla daha çok Lydia'da[17] görülen Εὐτυχίς ismi kentin yazıtlarında daha önce belgelenmiştir[18].

Str. 5: ποδύδακρυν = πολύδακρυν.Yanlışlıkla yazılan Δ harfinin alt çizgisi olasılıkla boyanmadan bırakılmış, böylece harfin Λ olarak okunması sağlanmış olsa gerektir.

Str. 6: ἀνείην = ἀνίη: ι daima uzun olduğu için vezin gereği ει şeklinde yazılmıştır.

Yazıtın 4.-8. satırlar arasındaki kısmı bir distykhon'dan oluşmaktadır:

Mısra 1 καὶ νέκυς ἐν φθιμένοις ἀλόχου πο(λ)ύδακρυν ἀνείην,

Mısra 2 αἰσθάνομαι ξείνη θ᾽ὡς ἔλαχέν με κόνις.

17 TAM 5, no: 167d, 249, 433, 786.

18 Αὐρ. Τατα ἡ καὶ Εὐτυχὶς Ἀττάλῳ. MAMA 6, no: 213.

Yazıt diyalog şeklinde formüle edilmiştir. Stelin önünde duran kişi önce Onesimos'a seslenmekte daha sonra Onesimos bu kişiye cevap vermektedir. Yazıtın 4. ve 8. satırlar arasındaki bölümü *distykhon*dan oluşan bir epigramdır[19]. Satır 5'te geçen πολύδακρυς (çok fazla gözyaşı dökme) ifadesinde acıdan kahrolma durumu vardır. Onesimos, kendi ölümü nedeniyle durmadan ağlayıp inleyen eşinin duyduğu acıyı, kendisinin vatan toprağından uzakta gurbette ölmüş ve gömülmüş olmasına bağlamaktadır. Bu durumda yazıtlı stel, Onesimos'un hatırasını Apameia'da yaşatmak maksadıyla eşi Eutykhis tarafından yaptırılmış ya bir *kenotaphion*dur[20] ya da başka bir kentten gelip burada ölen bir yabancıdır. İlk olasılığın kabulü halinde yazıt Apameia'nın sosyal yapısı hakkında bazı değerli bilgiler de sunmaktadır. Yazıttan kocası Onesimos'un anısını yaşatmak amacıyla kitabe yazdıran Eutykhis'in hekim olduğu anlaşılmaktadır. Kadın hekimlere yazıtlarda oldukça ender rastlanmaktadır. Buna bir diğer örnek Byzantionlu hekim Mousa'dır[21]. Hekimlere Apameia'da İ.Ö. 2. yy.'dan beri rastlanmaktadır[22]. Bunun en önemli nedenlerinden biri de olasılıkla kentin şehirlerarası bir yol kavşağında bulunmuş olmasıdır. Kent hem Kelainai hem de Apameia olarak adlandırıldığı dönemlerde neredeyse tüm askeri seferlerin önemli bir ara istasyonu olarak işlev göstermiştir[23]. Ticaret yollarını takip eden bu askeri seferlerin rotasındaki kentlerde iaşe ve diğer ihtiyaçları tedarik etmek kolaydır[24]. Dolayısıyla bir ticaret

---

19 Kelainai/Apameia Kibotos'un diğer epigramları için bk. Merkelbach – Stauber 2001, 170/3.

20 Drew-Bear 2010, 451/2.

21 Μοῦσα Ἀγαθοκλέους ἰατρείνη, bk. SEG 24, no: 811. Diğer birkaç örnek için bkz. Corsten 1985, no: 52. Ayrıca Bursa Müzesi bahçesinde duran ve yayınlı olmayan bir yazıtta Phabia Phaboula isimli bir kadın doktor onurlandırılmaktadır. Bu bilgi Bursa Müzesi yazıtları üzerine çalışan Prof. Dr. Eda Akyürek Şahin tarafından verilmiştir.

22 İ.Ö. 189 yılında Roma Cumhuriyeti'nin *consul*ü Manlius Vulso, Galatlar üzerine düzenlediği askeri seferi esnasında Apameia'nın su kaynaklarının yer aldığı, bugün Eldere olarak bilinen Rhocrinos kaynaklarında bulunan Acoridos Come'de kamp kurmuştur ve buradan askerleri içinden hasta olanları Apameia'ya göndermiştir (*(Consul) Aegros inde et inutilia impedimenta cum Apameam dimisisset*. Liv. 38.15).

23 Kserkses, İ.Ö. 480'lerde Hellenler üzerine yaptığı sefer ve sefer sonrası dönüş yolunda Kelainai'da konaklamıştır (Hdt. 7.27). Genç Kyros İ.Ö. yak. 401 yılında on bin askeriyle birlikte Kelainai'da otuz gün kalmıştır (Xen. *An*., 1.2.9). Hem Kserkses'in hem de Kyros'un burada sarayları vardı (Xen. *An*., 1.2.7-9). Büyük İskender, Perslere karşı yaptığı seferinde askerleriyle birlikte burada on gün kalmıştır (Arr. *An*., 1.29). III. Antiokhos ile oğlu IV. Seleukos, Roma, Pergamon ve Rhodos ittifakına karşı İ.Ö. 190 yılında yaptığı Magnesia Savaşı öncesi ve sonrası belgelenebilir bir şekilde krallığını Apameia'dan yönetmiştir (Liv. 38.15; App. *Syr*., 6.36). İ.Ö. 88 yılında Apameia'ya batıya doğru hareket eden Pontos Kralı Mithridates gelmiştir (Str. 12.8.18).

24 Stauner, 2005, 21.

merkezi[25] olması nedeniyle büyük bir insan nüfusunu kente çekmesinin yanında kent, aynı zamanda İmparatorluk Dönemi'nde yaklaşık 200 yıl boyunca bir conventus merkezi olmasıyla da yoğun bir insan trafiğine sahne olmuştur[26]. Bu durum ticari, askeri ve diğer tüm meslek ile sanatsal uğraşılarda kent yurttaşlarının hem sayıca fazla hem de yetkin bir seviyeye ulaşmasına vesile olmuş olmalıdır. Kadın doktor Eutykhis'in Apameia'daki varlığı bu çerçevede değerlendirilebilir.

4. Eutykhes ve Glykera'nın Mezar Yazıtı (fig. 4)

Oldukça geniş bir yüzeye sahip kireç taşından mezar steli. Stelin ön yüz üstü basamaklı profillenmiştir. Yazıt, yüksek kabartma şeklinde işlenmiş bir tabula ansatanın derinleştirilmiş iç yüzeyine kazınmıştır. Yekpare taş bir lahdin kırılan geniş yan parçası gibi gözükse de taşın yarım metreye varan kalınlığı bu yoruma engel olmaktadır. Üçlerce Tepesi'nin kuzeybatı eteğindeki nekropol alanının yakınında, Ilıca mahallesi Cırcır sokakta bulunan taş hala bu dar sokağın eteğinde durmaktadır.

Yük.: 104 cm; Gen.: 226 cm; Der.: 42,5-51 cm; Tabula ansata ölçüleri: Yük.: 27,5 cm; Gen.: 37 cm; Harf Yük.: 2,5-3 cm.

Tarih: İ.S. 3. yy.

---

25 Ἀπάμεια δ᾽ ἐστὶν ἐμπόριον μέγα τῆς ἰδίως λεγομένης Ἀσίας, δευτερεῦον μετὰ τὴν Ἔφεσον. Strabon 12.8.15.

26 Kent, Roma İmparatorluk Dönemi'nde hem Anadolu'nun Ephesos'tan sonra ikinci büyük ticaret merkezi (Strabon 12.8.15) hem de Cumhuriyet Dönemi'nin son yıllarından Antoninus Pius zamanına kadar bir conventus merkezi olmuştur. Cicero'nun İ.Ö. 51 yılında Apameia'da conventus düzenlediği bilinmektedir (Cic. *Att*. 5.16.2; 5.20.1; Cic. *Fam*. 15.4.2). Ephesos'ta bulunan ve Asia Eyaleti'nin gümrük yasasını konu alan yazıtın İ.Ö. 17'ye tarihlenen 88-96 satırlarında Asia'nın 12 mahkeme merkezine ayrıldığı bu mahkeme merkezlerinden birisinin de Apameia olduğu bilinmektedir (Engelmann – Knibbe 1989, 106); Gaius Plinius Secundus, İ.S. 1. yy.'da Asia'nın mahkeme merkezleri arasında saydığı Apameia'ya, *Metropolis*, *Dionysopolis*, *Euphorbium*, *Akmoneia*, *Peltai*, *Siblia* ve ismini vermediği 9 kentin vatandaşlarının geldiğini belirtir (Plin. *Nat*. 5.106). Yine Ephesos'tan ele geçen ve Domitianus ve Traianus'un imparatorlukları arasında kaleme alınan başka bir yazıttan da Apameia'nın bu dönemde de conventus merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Habicht 1975, 66). Apameia'nın yazıtları arasında Hadrianus Dönemi'ne tarihlenen iki yazıtta Tiberius Claudius Piso Mithridatianus ve oğlu Tiberius Claudius Granianus onurlandırılmaktadır (Ramsay 1897, no: 294, 295, 296, 297). Yazıtlardan Mithridatianus'un ve oğlu Granianus'un *conventus* zamanında kentin verdiği para olmaksızın *gymnasiarkhos* oldukları anlaşılmaktadır. Bu iki onurlandırma steli Apameia'nın Hadrianus zamanında da conventus merkezi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu belgelerden Kelainai/Apameia'nın yoğun bir insan nüfusunu her dönem kendine çektiği anlaşılmaktadır.

	Τιβέριος Κλαύ-	
2	διος Εὐτύχης	*“Ben Tiberius Claudius Eutykhes*
	τῷ πατρὶ Εὐτύ-	*bu heroonu babam Eutykhes*
4	χῃ καὶ τῇ τεκού-	*ve annem Glykera için*
	σῃ Γλυκέρᾳ	*anı vesilesiyle yaptırdım.”*
6	ἐποίησα τὸ	
	ἡρῷον μνεί-	
8	ας χάριν.	

Str. 5: Γλυκέρα Anadolu’da yaygın kullanılan bir isim değildir. Fakat nadiren de olsa belgelenmiştir, bk. TAM 3, 403, 828.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Antik Kaynakça

App. *Syr*. Appianus, Syriaca. Appiani historia Romana, vol. 1. (ed. P. Viereck – A.G. Roosand – E. Gabba) Leipzig: Teubner, 1939 (repr. 1962 (1st edn. corr.): 352-418.

Arr. *Ann*. Flavius Arrianus, Alexandri anabasis. Flavii Arriani quae exstant omnia, vol. 1. (ed. A.G. Roosand – G. Wirth) Leipzig: Teubner, 1967 1st edn. corr.: 1-390.

Cic. *Att*. M. Tullius Cicero, Epistulae ad Atticum. Cicero's Letters to Atticus. 6 vols., (ed. D.R. Shackleton Bailey) 1965-1968.

Cic. *Fam*. M. Tullius Cicero, Epistulae ad Familiares. Cicero: Epistulae ad Familiares. 2 vols. (ed. D.R. Shackleton Bailey) 1977.

Eus. *HE* Eusebius, Historia ecclesiastica, The Ecclesiastical History, Vol 1-2. Eusebius of Caesarea. Kirsopp Lake. (ed. J.E.L. Oulton – H.J. Lawlor – W. Heinemann) G.P. Putnam's Press; Harvard University Press. London; New York; Cambridge, Mass. 1926-1932.

Hdt. Herodotus, with an English translation by Godley, A.D. Cambridge. Harvard University Press 1920.

Liv. T. Livius, Ab Urbe Condita. Livy. (Ed. W. Weissenborn) Weidmannsche Buchhandlung. Berlin 1873. 8.

Plin. *Nat*. C. Plinius Secundus. Naturalis Historia. C. Plini Secundi Naturalis Historiae Libri XXXVII. Vols. 1-5, (ed. C. Mayhoff) 1892-1909.

Str. Strabon, Geographica. Strabonis geographica, 3 vols. (ed. A. Meineke) Leipzig: Teubner 1877.

Xen. *An*. Xenophon, Anabasis. Xenophontis opera omnia, vol. 3. (ed. E.C. Marchant) Oxford: Clarendon Press, 1904 repr. 1961.

Modern Kaynakça

AST Araştırma Sonuçları Toplantısı

BCH Bulletin de Correspondance Hellenique

Bérard 1893 Bérard, V., "Inscriptions de Dinair", BCH 17, 301-321.

Bresson 2011 Bresson, A., "An introduction to the Funerary inscriptions of Apameia", Kelainai I, 309-315.

Chamonard – Legrand 1893
Chamonard, J. – E. Legrand, "Inscriptions de Phrygie", BCH 17, 241-293.

Christol – Drew-Bear 1987
Christol, M. – Th. Drew-Bear, Un castellum romain pres d'Apamée de Phrygie, ETAM 12, Wien.

Christol – Drew-Bear 1995
Christol, M. – Th. Drew-Bear, "Inscriptions militaires d'Aulutrene et d'Apamee de Phrygie", Le Bohec, 57-92.

CIG Corpus Inscriptionum Graecarum.

Contoléon 1900 Contoléon, A.M., "Inscriptions Inédites", REG 13, 493-503.

Corsten 1985 Corsten, Th., Die Inschriften von Kios, IK 29, Bonn.

Drew-Bear – Eck 1976 Drew-Bear, Th. – W. Eck, "Kaiser-, Militär- und Steinbruch-inschriften aus Phrygien", Chiron 6, 289-318.

Drew-Bear 2010 Drew-Bear, Th., "Apameia, Dokimeion ve Kotiaeion Yazıtları", AST 27, 451-461.

Drew-Bear v.d. 1999 Drew-Bear, Th. – C.M. Thomas – M. Yıldızturan, Phrygian Votive Steles. The Museum of Anatolian Civilizations, Ankara.

EA Epigraphica Anatolica.

Engelmann – Knibbe 1989
Engelmann, H. – D. Knibbe, "Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos", EA 14, Bonn.

ETAM Ergänzugsbände zu den Tituli Asiae Minoris.

Fränkel 1895 Fränkel, M., Die Inschriften von Pergamon VIII2, Berlin.

Habicht 1975 Habicht, C., "New Evidence on the Province of Asia", JRS 65, 64-91.

Hamilton 1842 Hamilton, W.J., Asia Minor, Pontus and Armenia, vol. II, London.

IGR Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes.

IK Inschriften griechischer Städte aus Kleiasien.

Ivantchik – Belinskii – Dovgalev 2011
Ivantchik, A. – A. Belinskii – A. Dovgalev, "Prospections sur le territoire d'Apamée et élaborationdu SIG Kélainai-Apamée Kibotos (2008-2010)", Kelainai I, 137-177.

JRS The Journal of Roman Studies.

Kelainai I 2011 Kelainai-Apameia Kibotos: Stadtentwicklung im anatolischen Kontext Akten des internationalen Kolloquiums, München, 2-4 April 2009, Ausonius Éditions, Bordeaux.

Le Bohec 1995 Le Bohec, Y., ed.: La hierarchie (Rang ordnung) de l'armee romaine sous le Haut-Empire. Actes du Congres de Lyon, 15-18 septembre 1994, Paris.

LGPN A Lexicon of Greek Personal Names.

MAMA Monumenta Asiae Minoris Antiqua.

MDAI(A) Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts (Abt. Athen).

Merkelbach – Stauber 2001
Merkelbach, R. – J. Stauber, Steinepigramme aus dem griechischen Osten III. Der "Ferne Osten" und das Landesinnere bis zum Tauros, München – Leipzig.

Mitchell 1993
Mitchell S., Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor, Volume II, The Rise of the Church, Oxford.

Nollé 2006
Nollé, J., "Beiträge zur kleinasiatischen Münzkunde und Geschichte 4. Das Schilfroh in der Hand des Mäanders 5. An den Quellen des Mäanders: Gewässer, Mythen und Gottheiten von Kelainai/Apameia", Gephyra 3, 49-131.

Paris 1884
Paris, P., "Inscriptions d'Euméneia", BCH 8, 233-254.

Ramsay 1883
Ramsay, W.M., "Inscriptions in édites de l'Asie Mineure", BCH 7, 297-328.

Ramsay 1897
Ramsay, W.M., The Cities and Bischoprics of Phrygia, vol. I-2, West and West-Central Phrygia, Oxford.

Ramsay 1889
Ramsay, W.M., "Inscriptions d'Asie Mineure", REG 2, 19-37.

REG
Revuedes Études Grecques.

SEG
Supplementum Epigraphicum Graecum.

SNGvA
Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung v. Aulock. Phrygien.

Stauner 2005
Stauner, K., "Militär und Wirtschaft: Überlegungen zu den Wirtschaftlichen vor- und Nachteilen Römischer Heereszüge durch Kleinasien von Septimius Severus bis Tacitus", Gephyra 2, 21-46.

Strubbe 1997
Strubbe, J., ΑΠΑΙΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ. Imprecations against Desecrators of the Grave in the Greek Epitaphs of Asia Minor. A Catalogue, IK 52, Bonn.

Şahin 2004
Şahin, S., Die Inschriften von Perge, IK 61 II, Bonn.

TAM
Tituli Asiae Minoris.

Thonemann 2011
Thonemann, P., "Inscıptions from Barıs and Apameia-Kelainai", EA 44, 165-169.

Trebilco 1991
Trebilco, P.R., Jewisch Communities in Asia Minor, Cambridge.

Zgusta 1964
Zgusta, L., Kleinasiatische Personennamen, Prag.

Fig. 1a

Fig. 1b

Fig. 2a
(Foto: A. Belinskii)

Fig. 2b
(Foto: A. Belinskii)

Fig. 3
(Foto: Th. Drew-Bear)

Fig. 4a

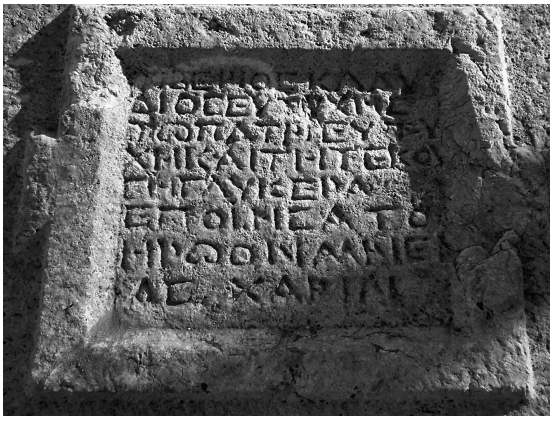

Fig. 4b